

(CETA).

Шын бижилгени чаагыс аай, туруштуг болдурары негетинип турар

Тываның национал хевирлиг, социалисттик утка-шындыг культуразы чечеткен, ылаңгыя оң бир чугуза хевир болур тываның литературалык дымның фонетиктиг болган грамматиктиг тургузуларын, оң словарьлык составын сайзырап турар.

Сөөлү чылдарда 1—4 болган 5—7 классарның грамматикалары, литература талашы-биле номчула номнары, ишти эртемнерин өөредилге номнары болган словарьлар (орфографтык словарь, орус-тыва болган тыва-орус словарьлар) оон-даа өскө алыны-бүрү дык хей номнар парла-тынган. Ол болза культура фронтунда биштин уруг чедишкенириле-тир.

Чокта чаа школадагы өөреникчи чор-раа оолдар, кыстар тыва дылдың тускай башкылары болган оон тускай эртемчелер калың болуп, тыва дылдың улам ылайык-сыздарының эртем ажыдарын чорудуп туралар, чижээлээр, Ш. Сат, А. Калзан, К. Орзу, Ю. Аранчин, С. Соколов, В. Очур, Ю. Кинзеген, М. Кенни-Топсан, Л. Чаданба, А. Белек-Байр, Н. Эрчил-оол, Д. Сангы-Бадра, Б. Чюдюк болган оон-даа өскөдөр.

Уруг чедишкенири чедиш алган тудум-ча, оон уламы-биле чаа-чаа негелдер тыттып кээр. Сөөлү үеде шын бижилгени дугайында айтырып тыва дылдың база бир чугуза айтырып кылдыр тургустуруп, оон улам ылайык-сыздарын, ол айтырыгын дыйык шындыктарга негетинип турар. Оон ажурундан тываның литература-дууру дыйык-сыздары грамматиктиг сайзырал оон шын бижилгени чагыс аай, туруштуг болдурарын негеп турар. Мынзы болза-даа шын бижилге (орфографтыг дүрүмнөр) чагыс аай өскө бозуп турар.

1951 чылдың сентябрыда Облуктекомунун башкызы Тыва орфографиямын болган ааза үндестиктиги тургустууга 1952 чылдың орфографтык словарьны солун-парлааның болган дыйык-сыздары чамык ажалдашчылары бешин барымдалаваз тургустунар. Оон ажурундан өөреникчилер болган дыйык-сыздары бергенде, калың-даа: өөредилге номнары-даа, словарьны-даа, солунары-даа — барымдалаар аайын тыштап турганнар. Мынзы болза-даа кижиле бүрүзүнүң ийи-бүрү саналдарына чепсээр, ааза бүтүлдү, болган баан үжүз дүрүмүн өдөрөй чугуза турган.

Тыва дылдың чамык айтырыгдарының дугайында, амын-ааза шын бижилге дугайында, чагыс аай өскө айтырыгларын сүмележи көөрү-биле «Шынның» арналарына оон редакциялардан дыйык-сыздарының болган дыйык-сыздары саналдарын ап, оларын парлап үндүргөй көчүрүп чүгүлдү. Бо айтырыгларын, моон мурнунда ылаңгыя, дүг-далаш-биле, «Балылашкын-биле» чоруда бер-бей, бүгү талашы-биле сүмележи, бижил-чүмөчүлүг кылдыр чугуза.

«Шынның» арналарында тыва дыл дугайында чүгүлдү бижээр эштер колдууна нарын сөстөрүн шын бижилгени хобашан айтырыгларын болган моон солгаар оларын канчаар бижир дугайында саналдарын килгеп.

Нарын сөстөрүн шын бижилгенин дүрүмү тыва бижилгени тургустуруп негетинип эгелээш, 1950 чылда чедир баш-рык-ла өскөргө, чаарылаа чок, бир шинде туруп турган. Бөсөөр чугулаага, бүгү нарын сөстөрүн дефис демде-биле тургустуруп бижир турган. Мынзы турбүзе ол чылдан эгелээш, үжүз дүрүмүне чамык дүрүмнө, ылаңгыя нарын сөстөрүн шын бижилгени бир азым көөр, чамык нарын сөстөрүн, чижээлээр, дийр амы-таннарның болган үнүн аймазын нинти аттарын дефис чокта тургустуруп дээр чегелгил саналдар тыттып, айтырыглар тургустуруп турар аларган. Ынчаарга мынзы саналдары эңгизге чедир өөр-мей, үе иштинерин албай турган-ла, чамык дыйык ажалдашчылар; дый баш-кылары болган солун-парлаа ажалдаш-чылары боттарыны практика кырынга, дегернегил-биле өскө-ла болза, херел-лен чоруда бергенге көчүрүп чедир. Ынчаанга чөөрү ол саналдар үжүз дүрү-мүне чаагаар дүрүмчүтүне берген.

Шын бижилгени дүрүмү үш кол прин-циптер болган: фонетик принцип, мор-фол принцип болган чамык принцип. Кандыг-даа дылдың шын бижилгенин дүрүмү колдууна фонетик принципте үндестетир. Тыва дылдың шын бижил-генин дүрүмү база-ла мынзы. Ынчаарга нарын сөстөрүн шын бижилгенине фоне-тиктик принциптер болган чамык прин-циптер болган чамык принцип.

Тик принциптер кандыг ажалдашчылыгы? Мен бодарымга, тыва дылдың нарын сөстөрүн хей түрүзү фонетик прин-циптерге, чугузын утулалыг үн ала-ла-ла үндестетип тургустуруп турар. Чижээлээр, инеккараа (инек-караа), из-расторга (кара-торга), хандаван (хек-дан), Кара-Тал (чер ады), чунар-бамын чергелгил нарын сөстөрүн баштайгы да-зылдары ийги дымдарга кандыг-даа досташкын чок, көчүрүп шыкын, бүгү сөс шыкын, түдүш адынар. Мынзы бол-за-даа чамык нарын сөстөр, чижээлээр, ак-нек, уган-бодан, куш-ажыл, ыңай-бээр, аак-саа, Чыраа-Бажы (чер ады) чергелгил нарын сөстөр ийи башка сөс ала-ла-ла азы-тыр.

Нарын сөстөрүн тургустуруп аргалар-ын болган адынар ала-ла-ла А. А. Палыболатин редакторлаан тыва дылдың грамматиказының бирги кезектин ийги үндүргөнгө болган база шын бижилге дугайында «Шын» солунга эштерин бижээр чүгүлдүнде-даа айткан.

Нарын сөстөрүн шын бижилгенин дүрүмүне чамык бергенде, өөреникчилерин үндүргөй чүгүлдү? Мен бодарымга, бир чүгүлдү, нарын сөстөрүн шын бижилгени дефис бижир чамык чамык-сыз-да; ийде, түдүштүр бижир апарган-чыс чамык нарын сөстөрү азым үн-дүнүң сингармонизм талашы-биле дүрүм-чү болган азым азым үн-дүнүң эңгиз айнажырының үрелип турарында; үште, бир дөмөй атыг чүгүлдүң нинти азым түдүш бижээр, а хуу азым дефис бижир, чижээ, каратал (инити ат), Кара-Тал (хуу ат). Мынзы чамык-сыздар калың-даа, өөреникчилерге бергенде турар.

Чамык нарын сөстөрүн түдүштүр бижил-гени-биле холбаштыр, азым үн-дүнүң сингармонизм, азым азым үн-дүнүң эңгиз айнажыры азым үрелип турар деп, эштерин бижир турар чамык-сыздар. Бо дүрүмнөй сагыр дээр, тыва дылдың үжүзүн баштайгы дүрүмүне бижил-генин, көрүшүз, Кызылче, Монгол-би, Серенмаа, Сөвилбаа чергелгил сөстөрүн дефис бижир, бижил-генин, көрүшүз, Кызыл-че Монгол-би, Серен-маа, Сөвил-баа деп бижир турдус. Мынзы сөстөр дугайында чүгүлдүң сөзүң салдымгы турары? Чүгүлдүң чамык сөстөрү өөренип чамык берген, а чамык-сыздар чамык-сыздар болуп турар. Ынчаарга, эңгизинде болза болза, нарын сөстөрүн (инити болган хуу-даа нарын аттар ылаңгыя чокта) дефис бижир, дефис чокта түдүш-түр-ла бижир, азым оору дөмөй-ле, баш-тайгы улаада берге болза-даа, чөөрү чамык берип болур.

Нарын сөстөрүн шын бижилгенин чамык берге айтырыгларын чигедир болган бир азым көөр дугайында үнүп турар саналдар көчүрүп шын. Мааза холбаштыр сүмележи көөрү-биле, алаанда саналдарын килгеп турар мен.

1. Дийр амытаннарның нинти азым шөлз аттарын болган үнүн аймазын нинти азым хуу аттарын, өскө нарын сөстөрү-биле бир дөмөй, дефис демде-биле ду-а-зы-биле түдүштүрүп бижир дээр саналга калың-даа турар мен. Ол хамаан чок, өөр-ни бээр-ле-дир чергелгил сөстөрүн, өөр-ни бээр-ле-дир чергелгил сөстөрүн, өөр-ни бээр-ле-дир чергелгил сөстөрүн деп берзеке мынзы саналдар база турган. Бир өскө мынчаар бижир кылдыр дүрүм-чүтүң турган болза, мынчаар бер-дээр турган-дыр.

2. Орус дыла түдүштүр бижир турар үшүлүп, дөрүлүп, кызыл-гөөдөй, кызыл-гөөдөй чергелгил нарын сөстөрүн тыва дыл түдүштүр бижир, дефис бижир чамык болур. (Үш-булун, дөрт-булун, кызыл-гөөдөй, кызыл-гөөдөй). Ынчаарга чунар бажын, демір орук, демір хуурус, хамур даш, даштаныр бажын, ынаар кыс, амыл чоруулаа, тура халышкын, кызыл булун, кызыл өг, кызыл бот, кызыл даван чергелгил нарын сөстөрүн аныг бижир, моон мурнунда бижир тургустуруп бижир, база-ла дефис бижир деп саналдыр мен. Орус дыла демір орук, хамур даш, демір хуурус чергелгил сөстөрүн аныг бижир болза-даа, тыва дыла ута-даа, алаа-даа, чамык-даа талашы-биле нарын сөстөр болур берген.

3. Чамык эштер бөгүн, берген деп сөстөрүн түдүш бижир, чамык-сыздар, ам-аа чигинип турар. Ында чигинер хир чүве чөре чок. Бөгүн деп сөс домал иштинге чүгүлдү кылдымның шынар байдалын илереткен наречие болуп чоруду болган хуунуң бир хуунда бүгү үнү, азым дүрүзүң илереткен сөс-тур. Бо хуу, дээр, бөгүн деп наречие өскө, а айтылган ат орну капсырышкан чүве алы-дыр. Бо-

сүн деп наречие канж? деп айтырыгга хир-ылаа, а бо хуун дээрке кайы хуун? деп айтырыгга хир-ылаа. Берген деп сөс-биле бо эртен деп сөс-баа-ла мынзы.

Тыва дыла «шуут» кыска адынар азым үн-дүнүң (сан, дүн, көр, сары) шуут уадыр адынар азым үн-дүнүң (саан, дүүн, көөр, сарыг) аныг, кыска-даа өскө, үзүн-даа өскө, ара бээрер ала-тынар, мынзы-даа болза кожумак негел-кенде, арай кыска адынар азым үн-дүнүң сөстөр бар (аыт, оыт, ыт, кыт, дүш, кызыл, бууау, куш, кыш, чурт, берт, ирт, баш оон-даа өскө). Бо чергелгил сөстөр өөредилге номнарында, словарьларда болган солундаа база-ла чамык аай өскө бижилгени турар. Ынчаанга дөмөйлежир азым сөстөрү чок чурт, кыш, берт, дөрт, куш, ирт, курт чергелгил сөстөрүн т, ь демдектер чокка чамык азым үжүктөрү-биле бижир дугайында кандыг-даа маргылаа турбас дээр билдирит. Ынчаарга дөмөйлежир бээр азым сөстөрүн бир азым кылдыр көөрү чугула.

Бөсөөр-биле адынар азым үн-дүнүң сөстөр тыва дыла көчүрүп хей. Мынзы хей сөстөрүн иштинде өөредилге номнарында болган орфографияда чүгүлдү тос хире өскө т, ь демдектерин хергелгил турар бол-гай бис, а оон өскөдөй туралаша-хер-гелгил, туралаша-хергелгес. Ынчаанга бо сөстөрүн шын бижилгенин база-ла чигедир болган чамык кылбас дээр бол-за:

т, ь демдектерин чүгүлдү тос хире өскө хергелгил деп кылгаарлааган, хир-ын дөмөйлежир бээр азым сөстөрүл бүгү сөс бүрүзүң хергелгил бижир кылдыр чурчутса, база бир-та-дыр. Чижээ, калык-кадык, булду-бууау, көш-көш, чамык-чамык, кылар-кылар, чедер-чедер, калар-калар, чам-чам, чакык-чакык оон-даа өскө.

Дүлөй үн-дүнүң үжүктөрүн (п, т, с, ш, ь) сөстүң дазылдың иштинге, ылаңгыя ко-жумактарын дөмөйлежир бижир турарымын база-ла чамык аай өскө, кым канчаар бодай-дыр, ынчаар бижир турар. Бо айтырыг сүмележи көөрү-биле, эш Сат-тың тургустурун көчүрүп шын.

1. Адынар, бижитинер, чогаатынар чергелгил сөстөрүн кожумактарын т-ни негеп, адынар, бижитинер, чогаатынар кылдыр бижир деп, эш Саттын са-ламыга калың-даа турар мен. Мынзы сөстөрү т-ни негеп бижиринин үндесте-рин чөре бар-дыр. Утказын эки билбей барганым чааваз, эш Сат солунга бижээр чүгүлдүң аным, алаар, эки, натап, амытан чергелгил дзыл (эс) сөстөрүн иштинге дүлөй үжүктөрүн дапырылап бижир деп турар-дыр. Мен бодарымга, сөстүң да-зылдың иштинге дүлөй үн-дүнүң дапыр адынар болза-даа, оларын дапырылап бижээр херөө чөре чок. Ынчаарга алгаш баар деп утказын илереткен аллаар деп сөстү ийи-биле дапырылап бижир шын, ынчаар бижир турар-даа бис. А бир өскө болу бээр деп утказын илереткен аллаар деп сөстү ийи-биле бижир дээр болза, ол шын өскө.

2. х, ф, ц, ш деп дүлөй үн-дүнүң та-е-р сөстөрү азым үн-дүнүң эгелээш нарын-ыла кожумак негелгилге, ук дүлөй үн-дүнүң адынар турбүзе, чүгүлдү үжүктөрүн бижир турарымын? Чүгүлдү өөреникчилер ол сөстөрүн бижир, чамык кылбас дээр деп ол. Мынзы-даа болза чугузын фонетиктиг тургустуруп бижир барымдалаар болза, мынчаар үжүктөрү-биле бижир чөп, моон солгаар мынчаар үжүктөрү-биле бижир кылдыр дүрүмчүлүгү чугула. Мааза холбаштыр, эш Чюдюк б-биле төнөр клуб, штаб чергелгил сөстөрү азым үн-дүнүң эгелээш кожумак негелгилге, б-ни-в-биле солун бижир деп турар-дыр. Мен бодарымга, мынчаар үжүктү баш кылдыр үжүк-биле солун бижээр херөө чок, чүгүлдү ийи азым үн ара-зымга б деп үн дөмөй-ле-в кылдыр ады-тыр.

Тыва орфографияда болган өөренилге номнарында ам, ан-ан, дан-дан, де-дээ, аар чергелгил нарын азым артыкчы сөстөрүн дефис чок аныг бижир, а нарын ар-тыкчы сөстөрүн дефис бижир дээр болгай. Эш Сат нарын артыкчы сөстөрүн (чижээ, кайын-ам, харын-ан, ийе-дан, ирги-ан) дефис чок аныг бижир деп са-нал килгеп. Мен бодарымга, нарын ар-тыкчы сөстөрүн ол бижир дефис бижир чугула.

М. БИЧЕ-ООЛ.

М. ОЧУР.

Ниитинин мал ажылын хөгжүдеринче угланган бүгү хемчеглерин алыр

Малдың уксаазын сайзырадыр дээр

Өвүр районун «Торгалыг» көдө ажы-агый артели бүгү орулгааның 86 хууун мал ажызын ап турар. Малдың уксаа-зы эңгизде оон продуктууу улам бедир-рин барымдалаш, артель 1954 чылда Ла-тайның нарын дүктүг 15 кошкарларын болган сентименталь уксаазыг 4 буталарын сайып алгаш, өдөржилген чоруткан.

Өдөржилгени баштайгы чылында 627 баш хайнак хураганнарын, 42 баш хайнак бызааларын ап, оларын менди доруктуруп алган. Артель баштаар черинде ол хай-нактарын ажалга-хайгааралың эңгизде-ринче ооза кичээлгил салдыган.

1955 чылда ол хайнак хураганнардан түс черин үзүг хойларынң денеленде ыракта ажыг дүктү кыргып алган. Ол-за чылдың күзүндө тускай дерип тургус-сан 1 пунктта түс черин 1500 баш кара баштыр ак хойларын, 500 баш кара хой-ларын тарып боозаткан. Ол мынша 800 баш шокар хойларын түс черин эки мы-нарыг кошкарлар-биле өдөржилткен. Келир чакын артель 2000 хире хайнак ху-раганнарын алган турар орулгааны салган.

Эки уксааның өдөржилгенин чоруткан 6 юдан ак, 2 кодан кара хойларын бөлүктөр айы-биле дүжүлгилгил малчынарга ба-дыркан. Малчынар ук хойларын ажал-газын ооза хайгаарал турар. Төрөөн хой-ларга болган чаш хураганнарга ситен бол-ган өскө-даа чөмөр бөлөктөгилерге база чаш хураганнар турар чымыг кыжаалар кыштаг бүрүзүндө хандыртылган.

Д. МАКАЛ-ООЛ.

Мурнакчы малчынар

Бир-Хем районун Ленин атыг колхозу-нун чыгычызы эш Сагаал-оол 1946 чылда 30 баш чымыг хүлээп ал-ган ам 285 баш чедир өстүргөн. Ол үн-дүн иштинде колхозка 85 азым азыттар-ын өстүрүп берген. Эш Сагаал-оол өрткен чымыг 75 бөлөк 74 кууш алган болган 1500 күш-хүнү 6 тонна тараа, 7500 рубль алган.

Эш Сагаал-оол мал ажылыга бедир көргүзүлгени чедиш алган. «Шылга-гай куш-ажыг дээр» деп медал-биле, облуктекомун болган партия обкомунун хүндүлгил бижил-биле мааным, база колхоз баштаар черинде баш улаа өрт-кити шаңдаларын алган.

Ам оон чымыгын ортумактан өрү күш-түг болуп турар. Эш Сагаал-оол чымыг-ын кыштап хур ажырап дээр, бүгү хемчеглерин ап, дүнеки болган хүндүсү кадалын таарыштырып, бо чымын ку-луннаар бедирин кулуннарын чидирг чокка камгалап алыр деп бедир хүлээ-ге алган.

Колхозтун хойжузу эш Бадарчы өрт-кен чымын 330 койун хураганнарын камгалап алган. Эрткен чымын малдың кымыг кыжааларының сентегилерин өртө кылган, 80 центнер ситенин кезип бе-леткен алган. Хойжу 1955 чылда 1400 күш-хүнүн ажалдаш, күш-хүнүгө 5600 килограмм тараа, 7000 рубль ал-ган.

СЭКП ТБ-ның январь Пленумунун ишти-рин амындалга боттандырат орулга-биле эш Бадарчы бо чымын төрүр 385 хойдан 385 хураганнарын менди кам-галап алыр дээр хүлээге алган ажылан турар.

Б. ТЕМИР-ООЛ.

Немелде төлевир

Чөөн-Хемчик районун «Большевик» кө-дө ажы-агый артелиниң баштаар чери малдың баш санын өстүрүп, продукту-лаар бедир дээр чүткүлдүг ажылаан малчынарга күш-хүнүнүң немелде төле-вирин тымысан.

270 хойдан 279 хураганын камгалап, доруктуруп алган каларчы коммунист эш Сангысаага 4 хураган тымысан. 24 инектиң 24 башынын менди өстүргөн каларчы эш Сангама 1 бызаа, 100 бедир-ин кулуннарын чидирг чокка алган чымыгын эш Сендемаага 1 кууш берген. Ол мынша эштер Сенга-оол, Чүдүм, Са-нык, Бегал, мал фермаларының бригадир-лери эштер Маңге биле Маңдун оларга бир-бир хаваннар, сазык эш Барымаага 132 литр сүт тымысан.

М. ОЧУР.

Сагыш салышкын

Танды районун Жданов атыг колхозу-нун баштаар чери малчынарның кууш-тургүл амындалыг эңгиздеринче кол кичээлгил салып турар.

Колхозтун малчынары олар-бедириниң азым-биле аныг-чы черлерде хой санын малдарын мадан турар. Малчы-нар эки шынарлыг чурттаага бажына-ры-биле хандыртылган, кыштагаара чур-вар бажынар, кымы бузунар ажалдан турар болган көөр кинолар доктаамал ба-рып, малчынарга солун киноларын көр-гүзүп турар. Малчынарның бажына-рында «Төрөөн чурт» деп радиопремье-ни тургустууган, сөөлү медалерин дый-нап турар болган кыда азым-агыйын чедишкениринин дугайында беседалар-ын, номчулгаларын агитаторлар үргүчү чорудуп турар.

М. ЧЫДЫН.

Мал ажылынче кичээлгил салыр

СЭКП Төп Комитетинин январь Плену-мунун иштинерин боттандырдышаан, Барыин-Хемчик районун ажыгыч чөв-на-ры сөөлү ийи чылдарда ийиштыг бода малдың баш санын 12 хуу, шээр малды-28 хуу өстүрүп чедиш алган. Колхозтар-нын сүт-бараан фермалары 1954 чылга де-мелээр өрткен чымын инек бүрүзүлсн 117 литр хей сүтү саап алган. Ажалда-нын болган чөмөрдүн эңгиздеринде «Большевик» болган өскө-даа чамык кол-хозтарын саачыларын амыг сезонун баштайгы кымын аяларында беш хей сүтү саап ап туралар. Дүс кыргыздын-нын талашы-биле чамык чедишкенин-нөр база бар.

Районунуң девишкери олар, өскө-даа та-лазы-биле мал өстүрүлгө таарымчалыг чер. Бир өскө партия, совет, көдө ажал-агый органныр мал ажылын чогугу де-мелде эки удуртка болза, Барыин-Хемчик мал ажылын талашы-биле обдустун му-накчы районнарыг бирөөгү бөлүп шы-лаар турган. Эрткен чымын районун колхозтары мал өстүрүлгөн планын кү-төткөн, мал ажызын алыр продукт көргүзүлгени дым чамык болган.

Районунуң колхозтары мал кыштаг-ла-дышкыныг бөлөктөгил багыт органи-зациян. Мал чөмө бөлөктөгилерин планын район иштинде-биле чүгө 59 хуу күтөт-кен, оон чылдагы чамык удуртукчу-лар «ситен үмөжүн-биле», деп таймыр-лаарын орадалып турганын шын өскө. Ол хиресинде комбайн-биле ажалынтар тара-зын чамык саваны ол-за шадеринде хе-сөөр, харда бастырган. Мал кыжаалар ту-дурнын планын база күтөткөн, бар ка-жааларыг сентегилер чөмө кылдымаш.

Районунуң мал ажылында ол бүгү чет-пестерин кол чылдагыны удуртулганын колхозка. Партия-органнарыг, поли-тиксинде ажалын азым-агый ору-лгаларында чарыктырып болбас. Ажал-херек бүрүзүп килер, калар кы-мы боттандырат болгай, бо талашы-биле оларын политиктиг билдин бедир. Ажалга харымсалгын дымдар херек. Мал ажылыга мергелгил колхозтар-ын бижылга, мунакчыларын дүжүл-ганын калдыртып, өрткенин чедишкенин-нөр пропагандалар өртүк партия, совет, көдө ажал-агый органнырның мурнунда содгааратымаш чугула орулга болур.

Колхозтарын баштаар черлер, ылда парторганизациялар болган көдө Советтер

О. МААДЫР.

Сүт-бараан фермазы механизастынган

Балгазының машина-трактор станция-зы «Революцияның чабыжы» көдө ажал-агый артелиниң Балдайга сүт-ба-раан фермазын механизастаарын дооскан. Амыг үеде районда кара-чаныс меха-низастиг ферма ол болуп турар. Меха-низация колхозчуларын күш-ажылын чигедир, чамык аай хевирлиг кыжаал-ар баш чөмөр азым азым оруктар-биле килр сөөртүп: кыжаа иштинде болту болган бедир дегил үндүр сөөртүп турар. Инектерге иер сүтү тускай сүг дам-чылар хоолайлар-биле килгеп. Инек бү-рүзүлүн чамыда онгар тавастарда сүт бешин турар.

Фермада саванын чымчадыр хайынды-рар, доорлар, тарааны хойду дээрбээр механизастаар ажалдан турар. Кукуруза саванын камган 400 азым тонна силос-ту кыжаалдан 20 мерт черде шыккаан.

Б. ТЕМИР-ООЛ.

Колхозтун мал эмчизи

Чая-Хал районун Ленин атыг колхозу-нун мал эмчизи эш Васильев алаа сөс чымын ажалдаш, нинтинин мал ажылын хөгжүдөр дээр, малдын азым-бүрү азыр-ларын бодурбас дээр баш бурунгаар бот-тун хемчеглерин ач келген. Ол малчы-нары турар малдарын байдалын эки би-лр болган аараан малдарын акити эм-чээрин хемчеглерин кызымашай чору-дуп турар.

Эш Васильев тыва дылдың чугулап би-лр кылдыр өөренип алган, СЭКП ТБ-ның Пленумнарының иштинерин, колхозтун перспективтиг планын, малчынарын

А. СУНДУ.

Колхозта мал кыштагладышкыны

Мыйыстыг бода малдын, оон иштинде сазар инектерин, шээр малдың болган ха-ванын баш санын өстүрүлгөн планын 1955 чылда колхоз күтөткен. Ийги сүт-бараан фермазын инек каларчымын эш Елдан 114 сазар инектерин өрткен чы-мын эки олардап сентегиле. Ол инек-терин бугу бызааларын шунту менди. Ар-тель хой бүрүзүлсн 1600 граммы дүктү кыргып алыр турган, 1700 граммы кырган. Хойжу эш Чамыр болуун ажал турар хойларын бирөөлден 2 килограмм азым дүктү ап, өрткен чы-мын төрөөн 263 хойдан 285 хураган-ын менди алган. Амыг үеде хойларын кымы ажалгазын ол эңгизип турар.

Болхоз бүгү малын чымыг кыжаал-дыг 22 кезек черлерде кыштагатаан, оон иштинде 3 кезек черде сүт-бараа-лы фермалар бар. Фермалар

